

Notitie kwalitatief en geborgd voorschrijven van oncologische systeemtherapieën door verpleegkundig specialisten

NVMO, NVZA, V&VN VS en Netwerk VS Oncologie (V&VN Oncologie), 9 oktober 2019

Inleiding

Sinds 2009 zijn verpleegkundig specialisten in artikel 14 van de Wet BIG opgenomen als erkend specialisme¹. Verpleegkundig specialisten worden opgeleid om verpleegkundige behandeling en medische behandeling geïntegreerd aan te bieden. Hiertoe hebben zij na de vierjarige Bachelor of Nursing een tweejarige Master Advanced Nursing Practice gevolgd. Deze masteropleiding is gericht op het verwerven van competenties ten aanzien van diagnosticeren en behandelen, wetenschappelijk onderzoek, onderwijzen en opleiden, regievoeren, kwaliteit van zorg verbeteren en leiderschap tonen².

Deze verpleegkundig specialisten zijn voor het grote merendeel opgeleid in het specialisme intensieve zorg. De opleiding is duaal en bestaat uit een cursorisch deel (40 EC) en een praktijkdeel (80 EC). In de praktijk wordt de verpleegkundig specialist opgeleid en bekwaam gemaakt voor haar werkzaamheden door collega verpleegkundig specialisten en medisch specialisten. In afstemming worden de werkzaamheden gedurende de opleiding bepaald.

Aanleiding

In de oncologische zorg werken inmiddels ruim 550 verpleegkundig specialisten in het expertisegebied oncologie. Zij werken hetzij in de breedte van een zorgpad (van diagnose tot en met nazorg) of smaller binnen een deelgebied van de oncologie (bijvoorbeeld chirurgische oncologie of medische oncologie). Afhankelijk van de grootte van een oncologisch centrum vindt verdere tumorgerichte specialisatie plaats (bijvoorbeeld grof in oncologie versus hematologie of fijn, ingezoomd op specifieke diagnosegroepen).

Verpleegkundig specialisten in het expertisegebied oncologie krijgen in hun werkzaamheden direct te maken met het voorschrijven van allerhande UR-geneesmiddelen, hetzij in het kader van de antitumorbehandeling van patiënten³ (oncologische systeemtherapieën), hetzij in het kader van het voorkomen en bestrijden van voorziene en onvoorziene bijwerkingen en complicaties.

Gesprekken over voorschrijven oncolytica door verpleegkundig specialisten

Over het voorschrijven van deze oncologische systeemtherapieën (ook wel oncolytica genoemd) door verpleegkundig specialisten hebben in 2014 en 2015 gesprekken plaatsgevonden met de Nederlandse Vereniging voor Medische Oncologie (NVMO) naar aanleiding van een voetnoot in de Veldnorm Voorschrijven, klaarmaken, ter hand stellen en toedienen van cytostatica die stelt dat bekeken zal worden in hoeverre het voorschrijven kan worden uitgebreid naar verpleegkundig specialisten.

¹ Er zijn op dit moment vijf verpleegkundig specialismen: preventieve zorg, acute zorg, intensieve zorg en chronische zorg bij somatische aandoeningen, en daarnaast het specialisme geestelijke gezondheidszorg. Medio 2020 wijzigt deze indeling waarschijnlijk en blijven er twee specialismen over: algemene gezondheidszorg en geestelijke gezondheidszorg.

² Beroepsprofiel verpleegkundig specialist, V&VN: 2019.

³ Waar patiënt staat, kan ook diens vertegenwoordiger bedoeld worden, indien dit in de betreffende zorgsituatie van toepassing is, en met inachtneming van de hieromtrent geldende wettelijke voorschriften.

Deze gesprekken hebben toen niet geleid tot een aanpassing van de veldnorm. De voorschrijfbevoegdheid van verpleegkundig specialisten was op dat moment ook nog experimenteel. Sinds 01-09-2018 is sprake van een definitieve zelfstandige bevoegdheid⁴.

In 2018 en 2019 zijn gesprekken hierover opnieuw gestart, ditmaal ook met betrokkenheid van de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuisapothekers (NVZA). Deze gesprekken zijn uitgemond in een debat over het voorschrijven van oncolytica met diverse vertegenwoordigers van NVMO, NVZA en V&VN (VS), alsmede een medisch oncoloog en een verpleegkundig specialist oncologie op het voorjaarssymposium van het netwerk VSO in maart 2019⁵.

Wijziging kwaliteitsdocumenten

Geconstateerd is dat voor een wijziging van de huidige situatie waarin volgens diverse kwaliteitsborgingsdocumenten alleen medisch specialisten oncologische systeemtherapieën voorschrijven, een wijziging van deze documenten nodig is, meer bepaald van de SONCOS-normering⁶ en de Veldnorm Voorschrijven, klaarmaken, ter hand stellen en toedienen van cytostatica⁷.

In het SONCOS-normeringsrapport (2019) staat vermeld: *“Oncologische systeemtherapieën (cytostatica, endocriene therapie, immunotherapie, biologicals) worden voorgeschreven door medisch specialisten met aantoonbare bekwaamheid (d.w.z. adequate opleiding en relevante ervaring t.a.v. de te geven therapie) in de toepassing van de betreffende therapie inclusief complicaties.”* Ook wordt in de SONCOS-normering vermeld dat moet worden voldaan aan de Veldnorm Voorschrijven, klaarmaken, ter hand stellen en toedienen van cytostatica, opgesteld door NVMO, NVZA en V&VN, versie 2015.

In 2014 verscheen deze veldnorm voor het eerst. Doel van deze veldnorm is het borgen van afstemming en coördinatie rondom het risicovolle proces van het omgaan met cytostatica.

In deze veldnorm worden verantwoordelijkheden van (ziekenhuis)apothekers, artsen en verpleegkundigen benoemd. Verantwoordelijkheden van verpleegkundig specialisten worden niet specifiek benoemd. Het voorschrijven is voorbehouden aan een bekwaam medisch specialist. In de veldnorm staat: *“In deze veldnorm wordt het voorschrijven van cytostatica voorbehouden aan artsen zoals genoemd onder punt 3. In 2014 zal bekeken worden of de bevoegdheid tot voorschrijven in bepaalde situaties ook kan worden uitgebreid naar physician assistants en verpleegkundig specialisten.”*

Daarnaast is een goede juridische onderbouwing noodzakelijk, alsmede instemming van de NVZA, de NVMO en V&VN.

Positie Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd

Over deze notitie is contact gezocht met de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ). De inspecteur geeft aan dat de IGJ richtlijnen/veldnormen nooit van tevoren toetst. De expertise voor het opstellen van de veldnorm ligt bij de veldpartijen. De IGJ kan niet op voorhand beoordelen of er sprake is van goede zorg. De IGJ weet niet wat deze goede zorg inhoudt en bemoeit zich daarom niet op voorhand

⁴ Zie voor de stukken behorende bij de behandeling van de hiervoor benodigde wijziging van de Wet BIG https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34630_wijziging_van_de_wet_big_in

⁵ Een verslag van dit debat is verschenen in Oncologieupdate (nummer 3-2019).

⁶ Zie voor het SONCOS-normeringsrapport 2019 https://www.soncos.org/wp-content/uploads/2019/02/Soncos_norm-rapp2019-v7.pdf

⁷ NVMO, NVZA en V&VN: 2014.

met de organisatie en invulling van de zorg. Het leveren van goede zorg moet overigens wel centraal staan in de veldnorm. Hierbij wordt verwezen naar Hoofdstuk 2. artikel 2 van de Wet kwaliteit klachten en geschillen zorg (Wkkgz)⁸.

De Inspectie stelt dat van belang is dat alle relevante veldpartijen, in dit geval de veldpartijen die betrokken zijn bij het opstellen van de SONCOS-normering, op de hoogte gesteld worden / geraadpleegd worden, voor zover zij betrokken zijn bij de veldnorm.

Indien er, achteraf, signalen zijn dat sprake is van structureel verminderde kwaliteit van zorg, kan toezicht volgen. Hiervoor bestaan verschillende vormen, bijvoorbeeld een gesprek met veldpartijen of een gesprek met een bepaalde instelling.

Daarnaast toetst de Inspectie op specifieke onderwerpen. Dit betreft onder meer medicatieveiligheid⁹. Op de themapagina op de website van de IGJ over dit onderwerp wordt vermeld: *"De verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van normen voor medicatieveiligheid bij voorschrijven ligt bij de zorgsector zelf. Zorgaanbieders, koepelorganisaties en patiëntenorganisaties moeten samen uitmaken wat verantwoorde zorg is. Dit legt de sector vervolgens vast in normen en richtlijnen."* Vervolgens worden enkele richtlijnen benoemd die de IGJ gebruikt bij het toezicht, waaronder de Handreiking Verantwoordelijkheidsverdeling bij samenwerking in de zorg¹⁰.

Voor de toetsing bestaat ook een Generiek toetsingskader RFT: toetsnormen¹¹. Er zijn toetsnormen voor verantwoordelijkheid; medicatieoverdracht; Elektronisch Voorschrijfsysteem (EVS); medicatiebeoordeling bij kwetsbare polyfarmacie patiënten.

Deze notitie sluit aan bij het in dit kader relevante Generiek toetsingskader RFT: toetsnormen van de IGJ, en bij de Handreiking Verantwoordelijkheidsverdeling bij samenwerking in de zorg.

Huidige werkelijkheid

Deze normering knelt met de huidige werkelijkheid waarin ook verpleegkundig specialisten in het expertisegebied oncologie de verantwoordelijkheid voor het voorschrijven van oncologische systeemtherapieën, binnen hun eigen deskundigheidsgebied, dragen.

Conform de Wet BIG en de Regeling zelfstandige bevoegdheid verpleegkundig specialisten is het voorschrijven van oncologische systeemtherapieën door verpleegkundig specialisten mogelijk, mits wordt voldaan aan de voorwaarden gesteld aan de uitvoering van voorbehouden handelingen door verpleegkundig specialisten, namelijk dat:

⁸ Artikel 2

1. De zorgaanbieder biedt goede zorg aan.
2. Onder goede zorg wordt verstaan zorg van goede kwaliteit en van goed niveau:
 - a. die in ieder geval veilig, doeltreffend, doelmatig en cliëntgericht is, tijdig wordt verleend, en is afgestemd op de reële behoefte van de cliënt,
 - b. waarbij zorgverleners handelen in overeenstemming met de op hen rustende verantwoordelijkheid, voortvloeiende uit de professionele standaard, waaronder de kwaliteitsstandaard, bedoeld in [artikel 1, onderdeel z, van de Zorgverzekeringswet](#), en
 - c. waarbij de rechten van de cliënt zorgvuldig in acht worden genomen en de cliënt ook overigens met respect wordt behandeld.
3. In afwijking van het eerste lid verleent een alternatieve-zorgaanbieder slechts zorg die buiten noodzaak niet leidt tot schade of een aanmerkelijke kans op schade voor de gezondheid van de cliënt, waarbij de rechten van de cliënt zorgvuldig in acht worden genomen en de cliënt ook overigens met respect wordt behandeld.

⁹ <https://www.igj.nl/onderwerpen/medicatieveiligheid/toezicht-voorschrijven-geneesmiddelen>

¹⁰ KNMG, V&VN, KNOV, KNGF, KNMP, NIP, NVZ, NFU, GGZ Nederland, NPCF; 2010.

¹¹ <https://www.igj.nl/documenten/toetsingskaders/2015/05/20/generieke-toetsingskader-rft-toetsnormen>

- a. die handelingen plaatsvinden binnen de uitoefening van het deelgebied van het beroep waarvoor hij een erkende specialistentitel mag voeren;
- b. het handelingen betreft van een beperkte complexiteit;
- c. het routinematige handelingen betreft;
- d. het handelingen betreft waarvan de risico's te overzien zijn;
- e. de handelingen worden uitgeoefend volgens landelijk geldende richtlijnen, standaarden en daarvan afgeleide protocollen¹².

Voorstel wijziging SONCOS-normering

In de SONCOS-normering wordt een extra zin toegevoegd aan de eerste bullet onder 'Therapie en onderzoek', zodat de bullet komt te luiden (tekst in rood toegevoegd ten opzichte van huidige tekst):

“Oncologische systeemtherapieën (cytostatica, endocriene therapie, immunotherapie, biologicals) worden voorgeschreven door medisch specialisten met aantoonbare bekwaamheid (d.w.z. adequate opleiding en relevante ervaring t.a.v. de te geven therapie) in de toepassing van de betreffende therapie inclusief complicaties. **De verpleegkundig specialist in het expertisegebied oncologie, mits bekwaam, schrijft oncologische systeemtherapieën voor, binnen de begrenzing aangegeven door wet- en regelgeving alsmede de in deze SONCOS-normering daartoe opgestelde kwaliteitseisen**¹³.”

Kwaliteitseisen bij het voorschrijven van oncologische systeemtherapie door verpleegkundig specialisten

V&VN VS en NVMO constateren samen dat de inzet van verpleegkundig specialisten geen vervanging betekent van medisch oncologen, maar dat samen betere oncologische zorg geboden kan worden met de inzet van ieders unieke expertise. Sommige competenties kunnen, op grond van de opleiding van verpleegkundig specialisten, overlappen met die van medisch oncologen.

V&VN VS en NVMO constateren samen dat er sprake kan zijn van veilig voorschrijven van oncologische systeemtherapieën door verpleegkundig specialisten.

V&VN VS en NVMO constateren samen dat aan het veilig voorschrijven van oncologische systeemtherapieën door verpleegkundig specialisten kwaliteitseisen verbonden moeten zijn.

Deze kwaliteitseisen betreffen:

De opleiding tot verpleegkundig specialist in het expertisegebied oncologie

- Verpleegkundig specialisten dienen tijdens hun opleiding bekwaamheid te verkrijgen ten aanzien van de voor te schrijven oncologische systeemtherapieën relevant voor het deskundigheidsgebied van de verpleegkundig specialist.
- Het verkrijgen van deze bekwaamheid gebeurt in het praktijkdeel van de Master Advanced Nursing Practice in nauwe afstemming met de begeleidend medisch specialist¹⁴.

¹² Zie hiervoor de Regeling zelfstandige bevoegdheid verpleegkundig specialisten <https://wetten.overheid.nl/BWBR0041163/2018-09-01> en de Wet BIG <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2019-04-02> (artikel 36).

¹³ De kwaliteitseisen zoals in dit document benoemd, worden als bijlage toegevoegd aan de SONCOS-normering.

¹⁴ Met medisch specialist wordt hier bedoeld: de medisch specialist met aantoonbare bekwaamheid (d.w.z. adequate opleiding en relevante ervaring t.a.v. de te geven therapie) in de toepassing van de betreffende therapie inclusief complicaties, zoals bedoeld in de SONCOS-normering.

Herregistratie als verpleegkundig specialist in het expertisegebied oncologie

- Na afronding van de opleiding dient de verpleegkundig specialist te voldoen aan herregistratie-eisen¹⁵, op grond waarvan de bevoegdheid voor de beroepsuitoefening als verpleegkundig specialist behouden blijft, en de mate van competentie toeneemt.
- De verpleegkundig specialist in het expertisegebied oncologie richt de scholing ten aanzien van de herregistratie zo in dat zij op de hoogte blijft van de laatste stand van kennis ten aanzien van de oncologische systeemtherapieën die zij voorschrijft.
- Scholing van de NVMO omtrent oncolytische systeemtherapieën wordt opengesteld, en zo mogelijk geaccrediteerd, voor verpleegkundig specialisten, zodat zij in staat zijn om kennis te nemen van de actuele stand van kennis in het vakgebied oncologie.

Het voorschrijven van oncologische systeemtherapieën

- De indicatie¹⁶ voor de oncologische systeemtherapie wordt gesteld door een medisch specialist, in afstemming met het multidisciplinair overleg, waar verpleegkundig specialisten in het expertisegebied oncologie bij voorkeur deel van uitmaken.
- **Het behandelprotocol wordt door de medisch specialist besproken met de patiënt. De medisch specialist indiceert de eerste behandeling.**
- De verpleegkundig specialist in het expertisegebied oncologie, mits bekwaam, en mits schriftelijke afstemming heeft plaatsgevonden met de instelling, de vakgroep van medisch specialisten en de ziekenhuisapotheek, schrijft oncologische systeemtherapieën voor binnen het eigen deskundigheidsgebied¹⁷.
- Onder voorschrijven wordt begrepen: het starten van een behandelplan, het autoriseren van de systeemtherapie, het aanpassen van de dosering aan patiëntgebonden kenmerken (nierfunctie, gewicht, BSA, comorbiditeit, bijwerkingen/toxiciteiten, complicaties), het staken van een behandelplan.
- De verpleegkundig specialist draagt zorg voor duidelijke communicatie over het voorschrijven van oncologische systeemtherapieën jegens de patiënt. Het is voor de patiënt steeds duidelijk wie op welk moment voor welk onderdeel van de behandeling verantwoordelijkheid draagt, en welk aandeel de verpleegkundig specialist heeft in de behandeling met oncologische systeemtherapieën.
- De verpleegkundig specialist, en het samenwerkingsverband waarin zij met medisch specialisten werkzaam is, dragen zorg voor onderlinge afstemming over de oncologische systeemtherapieën.
- Altijd is de mogelijkheid van afstemming met een medisch specialist geborgd. Onderdeel van de bekwaamheid van de VS is dat de grenzen van de bekwaamheid worden bewaakt en de medisch specialist wordt ingeschakeld zodra de VS deze grens moet overschrijden.

¹⁵ Zie de website van het Verpleegkundig Specialisten Register voor de herregistratie-eisen voor verpleegkundig specialisten <https://vsregister.venvn.nl/Herregistratie>

¹⁶ Het besluit om wel/niet te starten met een bepaalde oncologische systeemtherapie op grond van een diagnose.

¹⁷ Ten aanzien van het voorschrijven van oncologische systeemtherapieën wordt onder dit deskundigheidsgebied verstaan dat met de instelling, de vakgroep van medisch specialisten en de ziekenhuisapotheek wordt vastgesteld voor het voorschrijven van welke oncologische systeemtherapieën de verpleegkundig specialist bekwaam is. Dit wordt jaarlijks geëvalueerd.

Conclusie

Het samen eens zijnde over de inhoud van deze notitie, leggen V&VN VS, de NVMO en de NVZA deze notitie voor ter becommentariëring aan andere betrokken veldpartijen, in het kader van de wijziging van de SONCOS-normering.

Dhr. Jaap Kappert MSc, beleidsmedewerker V&VN VS en docent MANP Hogeschool Arnhem-Nijmegen

Mevr. Sylvia Verhage MANP, voorzitter netwerk Verpleegkundig Specialisten Oncologie & Palliatieve Zorg en verpleegkundig specialist Jeroen Bosch Ziekenhuis 's-Hertogenbosch